

Баловне в XIX – на початку XX століття

Ідея створення на території Росії військових поселень народилася в 1810 р., коли політичний обрій став затьмарюватися незгодами з Наполеоном, а тому було потрібно розвивати збройні сили. Ініціатор створення військових поселень граф Аракчеєв у 1815 р. склав “Положення батальйону, що поселяється”. Це положення надрукували в кількості 1020 екземплярів і роздали військовим селяням.

Сутність його полягала в наступному:

1. Військовий селянин, господар будинку, землі, худоби і речей, йому даних, повинен бути одруженим і мати гарне поведіння; про дурнів і нерадивих дозволяється представляти батальйонному командирі для позбавлення їх власності і для виключення з військових селян з наступним направленням у гарнізон.
2. До кожного з господарів призначаються постом з діючих батальйонів по 2 чоловіки, які зобов'язані йому допомагати у всіх польових і домашніх роботах, а господар, одержуючи на них провіант, повинен годувати їх разом із собою.
3. Заборонено офіцерам і унтер-офіцерам купувати у своїх солдатів хліб та інші продукти.
4. Шевці, ковалі та інші ротні майстри зобов'язані обробляти свої ділянки і виконувати всі обов'язки служби нарівні з іншими військовими селянами.
5. Мундири й інші 2- і 3-річні речі виготовляти в рівній кількості і з дотриманням форми у зимовий час, тобто з 1 листопада по 1 березня.
6. У літній же час не займати господарів ніякими роботами, крім землеробства, навчань, варт і посилянь зі звісткою.
7. Солдатські сини залишаються при батьках до 12 років, навчаючись грамоті в ротах, а потім для наступного навчання надходять у засноване при батальйоні військове відділення.
8. Щоб заохотити військових селян до нового роду їхньої діяльності, необхідно вказувати, що по смерті кожного з господарів його спадкоємцем стане син. У випадку відсутності дітей чоловічої статі господар може одружити свою доньку, прийнявши зятя в спадкоємці будинку і майна, за умови, що зять надходить до служби в батальйон, що поселяється.

Перша спроба створити військові поселення виявилась невдалою. Солдати були дуже поганими хліборобами, і тому уряд змушений прийняти іншу систему військових поселень. Жителів місцевостей, призначених для запровадження військових поселень, залишали на батьківщині, але кожний з господарів повинен прийняти до себе в будинок і розмістити 2-х

солдатів. За це він звільнявся від інших повинностей. Солдати-постояльці зобов'язувалися допомагати селянам-господарям у польових роботах. Військові селяни, звільнені з рекрутських наборів, несли польову службу.

Передбачалося почати поселення військ з 1-ї гренадерської і Бузької уланської дивізії (сформованої в 1817 р. з Бузького козачого війська і двох полків (3-го і 4-го) Української уланської дивізії). Протягом 1817 р. з Української уланської дивізії і Бузького козачого війська були складені 2 уланські дивізії: Українська і Бузька, кожна з 4-х полків, а також приведені до їх складу три поселених і три резервних ескадрони. Ескадрони призначили поселити в Херсонській губернії. Селища, приписані до полків, одержали назву “округів військового поселення”.

До складу військових поселень потрапило і Баловне. Поселяючи селян у нові будинки, наділяючи їх кінями і худобою, Аракчєєв сподівався створити принципово кращу систему добробуту села. Однак насильна зміна побуту селян, позбавлення можливості розпоряджатися майбутнім своїх дітей і вільно користуватися майном призвели до цілого ряду повстань і протестів. Селяни, не випробувавши тягаря регламентації, були обурені незвичними для них нововведеннями: голінням борід, щепленням проти коров'ячої віспи, забороною одружуватися без дозволу начальства. Виник термін “аракчєєвщина”, який уособлював все найгірше, що пов'язане з військовою справою.

В останні роки царювання імператора Олександра I військові поселення набули широкого розвитку і становили третину російської армії. Окремий корпус військових поселень під начальством графа Аракчєєва наприкінці 1825 р. складався з 138 батальйонів і 240 ескадронів поселень, у тому числі у Херсонському і Катеринославському поселеннях: Бузької уланської дивізії, полків: 1-го, 2-го, 3-го і 4-го Бузьких уланських. Згідно з “Геометричним спеціальним планом Херсонської губернії і повіту 2-го Бузького уланського полку за 1821 р.” у с. Баловному – 66 дворів, 214 чоловіків, 210 жінок, межування зроблене в 1809 р.

Згодом нерентабельність військових поселень стала очевидною, але цей досвід коштував надто дорого населенню України.

Головним джерелом існування жителів Баловного залишалось землеробство. Займалися вони також перевезенням різних продуктів на близьку відстань і дріб'язковим торгом. Земля, якою володіли поселенці, розподілялася за кількістю наявних душ за громадським присудом. Общинне землекористування стало зручною формою збагачення сільської верхівки, яка прибрала місцеве управління до своїх рук і всі справи вирішувала на свою користь. У військовому поселенні Баловне у 1820-1830-х рр. сіяли ячмінь та жито, а озиму пшеницю та овес не сіяли, врожайність складала: озимого жита – 20 пудів з десятини,

ядрої пшениці – 18 пудів, ячменю – 21 пуд. Земля складалася з суглинного чорного ґрунту глибини. Біля берегів Південного Бугу були невеликі піщані плавні.

Під час Кримської війни у 1855-1856 рр. військові поселяни села Баловного 2-ї волості 10-ї кавалерійської округи перевозили підводами поранених з одного шпиталю до іншого, розміщених у с. Гур'ївка, с. Нова Одеса та м. Вознесенську.

Баловне у 1859 р. мало 296 дворів; жителів: чоловіків – 471, жінок – 477; у 1887 р. – дворів (господарств) – 281, з них привілейованого стану – 1, колишніх південних поселян – 279, міщан (християн) – 1; жителів – 1741, з них чоловіків – 858, жінок – 883. В селі діяла церква, земська школа (56 учнів), 3 торгівельні заклади, 12 промислових закладів. Населення мало 214 коней, 422 робочих вола, іншої худоби – 534 голови, свиней – 164, овець (простих) – 521.

У червні 1859 р. в Баловне з села Врадіївка був направлений 3-й ескадрон 5-ї легкої кавалерійської дивізії. Намагання поміщиків Півдня України збільшити кількість виробленої сільськогосподарської продукції для реалізації на ринку змушувало їх вдаватися до використання праці вільнонайманих робітників та застосування машин.

В умовах наростання хвилі народних виступів у середині XIX ст. царський уряд був змушений піти на проведення реформи по скасуванню кріпосного права. Основні її принципи визначали “Маніфест Олександра II від 19 лютого 1861 р.”, “Загальне положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності”, “Положення про викуп селянами садіб та польових угідь”. У результаті реформи колишні поміщицькі селяни отримали волю і стали особисто вільними людьми, однак за польові земельні наділи вони повинні були сплачувати викуп. До переходу на викуп селяни вважалися тимчасовозобов’язаними і виконували повинності на користь поміщиків.

Викуп селянами земельних наділів здійснювався в інтересах поміщиків. Більша частина селян не могла заплатити викуп одразу, в зв’язку з чим царський уряд надавав їм позику в розмірі 80% викупної суми за повний наділ і 75% – за неповний наділ, а решту вони сплачували поміщикам. За отриману позику селяни повинні протягом 49 років сплачувати державі щорічно 6% викупної суми.

З 1860 по 1900 р. в Херсонській губернії середній розмір наділу всіх державних селян на душу чоловічої статі скоротився з 5,1 до 2,2 десятини. Пограбування селян в результаті реформи 1861 р. викликало незадоволення і протест. В 1861-1865 рр. біля 20% поміщицьких сіл території краю були охоплені селянськими заворушеннями. Реформа 1861 р., незважаючи на обмежений характер, започаткувала в країні епоху капіталізму.

На 1886 р. село Баловне мало 329 дворів і 1771 жителя, з них чоловіків – 882, жінок – 889; православну церкву, земську школу на 81 учня, з них хлопчиків – 64, дівчаток – 17.

Село чини займались добуванням вапна; діяла винна лавка; корчма. До повітової міської містечка становить 74 версти, до Гур'ївки – 8 верст; залізнична станція та пароплавна паланка знаходились у Миколаєві – 14 верст.

У 1887 р. с. Баловне входило до складу Новоодеської волості Херсонського повіту. Дещо пізніше Баловне ввійшло до складу Гур'ївської волості Новоодеського стану (приставства). Православна церква с. Баловного належала до Миколаївського благочинного округу.

У 1902 р. сільському товариству с. Баловного Гур'ївської волості Херсонського повіту (V стан, дача № 21) належало 4709,9 десятини землі. Крім цього, в селі було: 2 школи, 2 фельдшера, 419 дворів, 2637 жителів, з них 2627 приписані до сільського товариства.

Через злидні багато жителів села мусили йти на сезонні роботи у міста або батракувати на поміщиків. Але праця найманих робітників, особливо жінок і підлітків, оплачувалася дуже низько. Щороку ціни на робочі руки падали. Так, у 1895 році ціни на збирання хліба руками були такі, що господарі, маючи машини, вважали за краще використовувати ручну працю наймитів. Ще гіршим було становище тих, хто наймався “у строк”. Більшість цієї категорії робітників залишалася зовсім незабезпеченою на зиму.

Таким село Баловне вступило в ХХ століття з його соціальними конфліктами, війнами і революціями.